

Szabó Gyula²¹

**A GYERMEKEK ÉLETMINŐSÉGÉNEK
VIZSGÁLATA
– REGIONÁLIS KÜLÖNBSÉGEK
MAGYARORSZÁGON**

*THE INVESTIGATION OF THE CHILDRENS' QUALITY OF LIFE –
REGIONAL DIFFERENCES IN HUNGARY*

Abstract

Children's welfare has been a popular research topic in the past few decades, but researchers usually focus on the relationship between child well-being and trends in GDP. Nevertheless there are some drawbacks of using GDP per capita as an indicator of child well-being that is why a number of alternative methods were developed. Researchers agree that we still do not have effective measures to evaluate child well-being, this paper aims to collect some of the most important new approaches regarding this topic. The author also presents some of the territorial differences in the field of children's welfare by using statistical data from the seven regions of Hungary.

Bevezetés

Az egyenlőség és a jólét – illetve ehhez kapcsolódóan a gyermekjólét kérdéseivel foglalkozó közgazdászok jelentős része egyetért abban, hogy a gazdasági tevékenység legfontosabb célja az emberi fejlődés és jólét előmozdítása, nem pedig maga a gazdasági növekedés. Másfelől ezek a kutatók abban is nagyrészt egyetértenek, hogy a mai napig nem rendelkezünk hatékony és megbízható eszközökkel, hogy a célok elérésére tett erőfeszítéseinket mérni tudjuk. Természetesen létezik többféle mérőszám, amelyek közül a mai napig a leggyakrabban használt a GDP, vagyis a bruttó hazai termék. A GDP arra szolgál, hogy mérhető-

---

²¹ Dr. Szabó Gyula adjunktus, Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar

vé tegyük egy adott területen meghatározott idő alatt előállított javak értékét. De azok a változásokat megtapasztalva, amelyek a társadalmakban és a világgazdaságban bekövetkeztek, illetve folyamatosan bekövetkeznek, egyre több kutató vonja kétségbe, hogy a GDP megfelelő mutatója-e az országok és azok polgárai jólétének (Eisler 2007, Stiglitz et al. 2009).

A témával foglalkozó szerzők előszeretettel hozzák fel példaként az 1980-as amerikai elnökválasztási kampányban történeteket. Akkor Ronald Reagan egy egyszerű kérdés tett fel a választópolgároknak: Jobban éltek, mint négy évvel? Annak ellenére, hogy az 1976 és 1980 közötti időszakban a polgárok egy főre jutó reáljövedelme 7,6%-kal növekedett, a válasz egyértelmű nem volt. De hasonló példát hozhatunk Kanadából is a közelmúltból. 1998-ban azt a kérdést tették fel a kanadai lakosoknak egy kutatás során, hogy milyennek ítélik meg saját általános pénzügyi helyzetüket, összehasonlítva azt a szüleik generációjával. A megkérdezetteknek kevesebb, mint a fele számolt be előrelépésről annak ellenére, hogy az egy főre jutó GDP az országban ebben az időszakban közel 60%-kal emelkedett (Osberg és Sharpe 2005).

A gazdasági fejlődés, és ezzel együtt a jólét valódi természetének jobb megértéséhez multidiszciplináris megközelítésre van szükség, ami magába foglalja a társadalom alaposabb vizsgálatát – a társadalmi jólét új megközelítésű vizsgálata egy lépés ebbe az irányba.

A jólét mérésének hagyományos megközelítése

Az 1930-as években a bruttó hazai termék fogalmát azért alkották meg, hogy rendelkezésre álljon egy olyan mérőszám, amely alkalmas a különböző piaci folyamatok összesítésére egy olyan korszakban, amikor a kormányok elsődleges célja az ipari termelés növelése volt (Cobb et al. 1997). A háborút követő időszakban vált az Egyesült Államok gazdaságpolitikájának hivatalos mérőeszközévé, amely az ipari növekedést volt hivatott mérni. A GDP rövid időn belül a nemzetek gazdasági fejlettségének és a lakosok gazdagságának legfontosabb mutatójává vált. Ugyanakkor maga Simon Kuznets, a módszer kidolgozója figyelmeztette az Egyesült Államok Kongresszusát, hogy egyetlen mutatószám semmiképpen nem lehet elegendő, hogy egy társadalom jólétét mérje. Az 1960-as években azt is hangsúlyozta, hogy különbséget kell tennünk a növekedés minősége és mennyisége között. A közgazdászok

már a '70-es években elkezdtek kritizálni a GDP-t, mint a jólét mérőszámának koncepcióját.

A GDP-t általában nagyon hasznos eszköznek tekintik az ipari termelés rövid távú (néhány évet felölelő) változásainak vizsgálatára, de már korábban is egyértelművé vált, hogy nem alkalmas a társadalom összetett, strukturális változásainak nyomon követésére. A GDP hiányosságait már neves közgazdászok is leírták az elmúlt évtizedekben, ám a szerepe a gazdaságpolitikai döntéshozatali folyamatban kikezdetlennek tűnik, a tervezés és értékelés ma is nagyrészt a GDP változásait veszi figyelembe. A szakemberek számára az az egyik legnagyobb kihívás, hogy egy pontosabb indikátort találjanak, amely tükrözi a valódi társadalmi jólétet, a társadalmi fejlődés eredményeit és az emberek elégedettségét. Az alapötlet, hogy különböző gazdasági folyamatokat egyetlen, könnyen elérhető indikátorral mérjük mindenki számára vonzó volt, ám az elmúlt évtizedek során számos félreértés és téves elképzelés kísérte a kutatás folyamatát. Habár a pénz kétség kívül a társadalmi haladás egyik legfontosabb eszköze, és jó eszköze lehet a folyamatok mérésének, azonban annak a lehetősége, hogy minden értéket és fejlődést pénzben mérjünk, túlságosan vonzóvá vált a közgazdászok és a döntéshozók számára is (Jacobs and Šlaus 2010).

Számos szakember és kutatócsoport bírálja jelenleg is a GDP ellentmondásos szerepét, amit a társadalom és a polgárok helyzetének mérésében játszik a mai napig. Valójában mára ez vált a közgazdászok egyik legnépszerűbb vitatémájává, amiről számos publikáció jelent meg az utóbbi években. Elég, ha egy szerzőt említünk, akik a közelmúltban megfogalmazták meg a kétségeiket a GDP szerepét illetően. Riane Eisler (2007) elismeri a GDP szerepét gazdasági indikátorként, de arra is rámutatott, hogy összességében nem ad megbízható becslést egy ország gazdasági teljesítményét és állapotát illetően. Többek között kiemelte, mennyire fontos, hogy külön mérni tudjuk például a nők és gyermekek helyzetét is, mint a társadalom és gazdaság állapotának egyik alapvető mutatóját. Ráadásul Eisler azt is hangsúlyozza, hogy a GDP nem veszi teljes mértékben figyelembe az összes gazdasági tevékenységet az adott területen, különösen azokat nem, amelyek kívül esnek a pénzügyi szemléletű közgazdaságtan területén. Ahogy írja, a GDP nem veszi figyelembe többek között a „szociális gazdaság” teljesítményét, a háztartásban végzett nem fizetett munkát, a gyermekekkel, az idősekkel és a fogyatékkal élőkkel kapcsolatos otthoni tevékenységet. Másrészt a GDP számos olyan tételt is tartalmaz, amelyek nem járulnak hozzá a társadalmi

jóléthez. Például egy természeti katasztrófa utáni helyreállítást költségei a GDP-ben a növekedést erősítik – miközben valójában csak arról van szó, hogy a korábbi állapotot állítják helyre. Általában elmondható, hogy a kormányzati kiadások mérése különösen nagy kihívást jelent, mivel a közszolgáltatásokat gyakran közvetlenül és ingyenesen, esetleg csökkentett áron biztosítják a rászorulóknak részére – így azután a GDP számolása-kor nem is lehet azokat piaci áron figyelembe venni, hanem csak a be-menetit költségekkel tudunk számolni.

A közelmúltban elismert tudósok egy csoportjának lehetősége nyílt, hogy alaposan megvizsgálják ezt a kérdést, mikor a francia elnök, Nicholas Sarkozy felkérte őket, hogy alakítsanak egy bizottságot. 2008-ban azzal a kéréssel fordult Joseph Stiglitz-hez (ő lett a bizottság elnöke), Amartya Senhez (tanácsadóként vett részt a munkában) és Jean Paul Fitoussihoz (a bizottság koordinátora), hogy alakítsák meg a “Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress” elnevezésű bizottságot. A tagoktól, három elismert professzortól azt várták, hogy állítsanak össze egy jelentést, ami nem-csak a GDP problémáival foglalkozik, de javaslatokat is tesz a jólét mérésének alternatív módszereire is (Stiglitz et al. 2009). A bizottság célja az volt, hogy megállapítsák a GDP alkalmazhatóságának korlátait a gazdasági teljesítmény és a társadalmi haladás mérése során, illetve megállapítsák, milyen további információkra lenne szükség új, hatékonyabb indikátorok kidolgozásához. Maga az a tény, hogy Európa egyik vezető politikusa fontosnak tartotta egy ilyen bizottság létrehozását, jól mutatja, hogy itt nem egy, csupán néhány szakembert foglalkoztató kérdéstről van szó. Mára egyértelművé vált, hogy az új, megbízható és valós adatokat biztosító módszerek kidolgozása a politikai döntéshozók céljai közé is bekerült.

Ahhoz, hogy pontosabban meg tudjuk mondani, miként mérhető a társadalmi jólét, elsőként természetesen meg kell határoznunk, hogy közgazdasági szempontból hogyan határozható meg a fogalom. Stiglitz a fentebb említett bizottság munkája kapcsán egy többdimenziós modellt dolgozott ki, amely a korábbi kutatási eredményeken és a gyakorlati tapasztalatokon alapul. A bizottság által összeállított a következő szempontokat emelte ki (Stiglitz et al. 2009):

- Anyagi javak (bevétel, fogyasztás, vagyoni helyzet)
- Egészség
- Oktatás

- Személyes tevékenységek, ide értve a munkát is
- Politikai véleménynyilvánítás és kormányzás jellege
- Társadalmi kapcsolatok
- Környezet (a jelenlegi és jövőbeli állapot)
- Biztonság (gazdasági és fizikai értelemben egyaránt)

Mára az indikátoroknak széles tárháza áll a kutatók rendelkezésére, amelyek mind a gazdasági és társadalmi fejlettség fokát igyekeznek mérni a világban. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (ismertebb nevén az OECD) kiemelt szerepet tölt be az ehhez szükséges adatgyűjtésben, többek között adatokat gyűjtenek a termékenység, a migráció, a házasságkötések és válások, az oktatás, a munkanélküliség, a jövedelmi egyenlőtlenségek, a nemek közötti gazdasági egyenlőtlenség, a szociális kiadások, a várható élettartam és az egészségügyi kiadások méréséhez. Ezeket az adatokat is felhasználva a világ több részén dolgoztak ki módszereket olyan összetett indexek létrehozására, amelyek helyettesíthetik, vagy legalábbis kiegészíthetik a GDP-t. A szakirodalomban számtalan olyan mutatószámot találhatunk, amelyek jelentős mértékben különböznek egymástól a céljaikat és a felhasznált módszertant tekintve is. Az „Index of Sustainable Economic Welfare” (ISEW) például azt a fenntartható gazdasági jólétet igyekszik meghatározni, amit egy ország egy adott pillanatban, figyelembe véve a múltbeli és jelenlegi események hatásait is. A „Legatum Prosperity Index” (LPI) 79 mérőszámból áll össze, amit kilenc egyenlő súllyal figyelembe vett csoportba vonnak össze a készítői, mint például a demokratikus intézményrendszer működése, az egészség vagy a kormányzás (ld. <http://www.prosperity.com>). A Happy Planet Index (HPI) egy adott országban az egységnyi ökológiai forrás felhasználásával elért „boldog évek” számát vizsgálja, vagyis megpróbálja az emberi jólétet és a környezeti hatásokat egy közös mutatóban egyesíteni (ld. <http://www.happyplanetindex.org>). A Genuine Progress Indicator (GPI) a személyes fogyasztási adatokból indul ki, amit aztán tovább finomít több más mutató felhasználásával, mint például az önkéntes munka, a bűnözés és a környezetszennyezés hatásai vagy a szabadidő mennyisége és eltöltésének módja. Valószínűleg a legtöbbször által ismert alternatíva a kizárólag a bruttó hazai terméket felhasználó módszerek leváltására a Human Development Index (HDI), ami egyesíti az egy főre jutó GDP-t két másik mutatóval, az írni-olvasni tudással és a várható élettart-

tammal. Az ENSZ évente közli az index értékét (<http://hdr.undp.org>) és ez a beszámoló többek között tartalmaz egy rangsort is az egyes országok HDI értékeivel. Ezt a mutatót eredetileg azért dolgozták ki, hogy megmérjék és összehasonlítsák a fejlődő illetve fejlett országok helyzetét, de manapság már széles körben alkalmazzák nemcsak országok, hanem régiók és mikrorégiók összevetésére is.

Tudományos megközelítések a gyermekjólét vizsgálatá során

A gyermekjólét és az ahhoz kapcsolódó mutatók iránti növekvő érdeklődés tekinthető egyfajta reakciónak is a családi élet gyors változására, és arra az egyre jobban látható igényre, ami a gyermekekkel foglalkozó szakemberek, a társadalomtudományokkal foglalkozók és a közvélemény részéről tapasztalható, hogy pontosabb képet kapjunk a gyermekek helyzetéről. A következőkben néhány olyan megközelítést vizsgálunk meg, amelyeket a kutatók jellemzően használnak munkájuk során.

A jogokra épülő meghatározás alapja az ENSZ közgyűlése által elfogadott „A gyermekek jogairól szóló egyezmény” című dokumentum, amely egyfajta lehetőséget nyújt a gyermekjólét tudományos igényű értelmezéséhez. Az ott meghatározott négy általános alapelv össze- cseng azokkal az elképzelésekkel, amelyek a gyermekjóléttel foglalkozó tudományos vitákban kialakultak. A diszkrimináció tilalma (2. cikkely) rámutat például annak szükségszerűségére, hogy a speciális helyzetben lévő gyermekek szempontjait is figyelembe kell venni, mint a fogyatékkal élők, vagy az intézményi ellátást igénylők. A gyermekek érdekeinek figyelembe vételét hangsúlyozó alapelv (3. cikkely) kiemeli, hogy minden, a gyermekekkel kapcsolatos döntésnél minden érintettnek az ő érdekeit kell szem előtt tartania, ebből is következően a gyermekjóléttel kapcsolatos elemzések esetében a vizsgálat alapegysége a gyermek kell, hogy legyen. A gyermekek helyzetének komplexitására is felhívja a figyelmet a 6. cikkely, miközben az Egyezmény a holisztikus megközelítést tartja követendőnek a gyermekekkel kapcsolatban is, ahol az állampolgári, politikai, társadalmi és gazdasági szempontok egyforma súllyal esnek a latba. Ennek megfelelően a gyermekjóléttel kapcsolatos elképzeléseknek is többdimenziósoknak kell lenniük. Végül kiemelhetjük a gyermekek saját véleményének figyelembe vételét szorgalmazó 12. cikkelyt, amely végre elismerte a jogukat, hogy

hallassák a hangjukat, és a véleményüket vegyék figyelembe az őket érintő ügyekben (Bradshaw et al. 2007).

Az ökológiaiának nevezett megközelítés a gyermekeknek a saját fejlődésükkel és jólétükkel kapcsolatos képességeire koncentrálnak. Ezek olyan dinamikus folyamatok, amelyet számos tényező befolyásol, hiszen a gyermekek folyamatos interakcióban állnak a környezetükkel, így azok aktív szerepet játszanak a jólét kialakításában, és az erőforrások fejlesztésében és felhasználásában. A gyermekek elsősorban saját családjával kerül interakcióba, de emellett számos más ember és szervezet is befolyást gyakorol rá: barátok, szomszédok, az egészségügyi és gyermekgondozási rendszer, az iskola stb.. Ezek a közvetlen interakciók alakítják a gyermek mikro szintű rendszerét, ami a legerősebb hatást gyakorolja rá. A mikro szintű rendszeren belüli struktúrák, mint például a szülők, az iskola közötti kapcsolatok szintere a mezo szint. Egy szinttel feljebb, az exo szint jelenti a társadalmi összefüggéseket, amibe beletartozik a szülők kapcsolati hálóját, a helyi közösség állapota, a szülők munkahelye és a média is. Az exo szint már leginkább közvetve van hatással a gyermekekre, azzal, hogy befolyásolja a mikro szinten lévő struktúrákat. Végül a makro szint a szélesebb társadalmi összefüggéseket fogja össze, mint a normák, értékek, vagy a gazdasági helyzet. Ezek a szintek külön rendszereket alkotnak, melyek dinamikusak és függetlenek, ám hatással vannak egymásra. Miközben a gyermekek és a családok kapcsolatba kerülnek ezekkel a rendszerekkel, számos akadállyal és segítő tényezővel találkozhatnak, az ökológiai megközelítés támogatói szerint ezeket tekinthetjük a gyermekjólét indikátorainak is (Ben-Arieh 2010).

A gyermekjólét egyik tradicionálisnak nevezhető megközelítése a kérdést a gyermekek jövője szempontjából vizsgálta, ezért elsősorban az oktatásukra és a jövőbeni munkavállalási lehetőségeikre fókuszált. Habár nem megalapozatlan az az elképzelés sem, hogy a gyermekeket mint a „jövő felnőtteit” vizsgálják, és ennek megfelelően alakítsanak ki indikátorokat, ez a megközelítés gyakran nem vesz tudomást arról, hogy a gyermekkor egy saját szociológiai jellemzőkkel bíró korszak az emberek életben. Éppen ezért a gyermekkor „új” szociológiájának nevezett megközelítés a jelenlegi (a gyermekkor során megélt) helyzetükre koncentrálnak.

A gyermekjólét meghatározása és mérése

A gyermekek életkörülményeinek vizsgálata területén jelentős előrelépés történt az elmúlt években, különösen igaz ez az Európai Unió országait tekintve. A gyermekszegénység az egyik leggyakrabban előkerülő fogalom a szociális kérdésekkel foglalkozó tudományos és szakpolitikai írásokban, és a gyermekszegénység elleni harc bekerült az EU közösségi célkitűzései közé is (Bradshaw et al. 2007). Ugyanakkor, miközben több tagállamban a gyermekjólét és ezzel összefüggésben a gyermeki jogok helyzetét folyamatosan figyelemmel kísérik nehéz, gyakorlatilag lehetetlen olyan mérőszámokat találni, amelyek a kutatók és a döntéshozók által egyaránt elfogadott módon képesek lennének bemutatni a helyzetet. Különösen igaz ez a területi összehasonlítások esetében, az egyes európai országok között is megfigyelhetők eltérések a módszertanban, bizonyos országokban pedig szinte egyáltalán nem találunk ilyen jellegű kutatásokat.

A legtöbb esetben a sokak által ismert laekeni indikátorok jelentetik a kiindulópontot az ilyen jellegű vizsgálatok során. Ezeket a mutatószámokat még 2001-ben az Európai Unió Bizottságának Laekenben tartott ülésén határozták meg. Céljuk a jövedelmi szegénység és kirekesztettség mérésének egységesítése, közös indikátorok bevezetése volt, amelyek képesek mérni azt az előrelépést, amit a szegénység és a társadalmi kirekesztés elleni küzdelemben elértek a tagországok. Az adatokat elsősorban az EU-SILC (Statistics on Income and Living Conditions) felvételtől szerezték, az indikátorok alapját a relatív jövedelmi szegénységet vizsgáló mutatók adják. A mérés az egy fogyasztási egységre jutó mediánjövedelem-konceptió alapján történik, a mutatók használata során azokat tekintik szegényeknek a nemzetközi összehasonlításokban, akik a medián 60%-a alatti ekvivalens jövedelemmel rendelkeznek. A mutatóknak valójában három szintje van, az első két szint indikátorai nemzetközi szinten megegyeznek, a harmadik szintet viszont az ún. nemzeti indikátorok alkotják, itt a cél a nemzeti sajátosságok bemutatása. A kutatók összesen 18 (elsődleges és másodlagos) laekeni közös indikátort használnak, további részletekért ld. Statisztikai Tükör 2008. A luxemburgi Unió elnökség idején született jelentésükben Tony Atkinson (Atkinson et al. 2005) és kollégái azt javasolták, hogy a gyermekek helyzete kiemelt súllyal kerüljön be a szegénységgel kapcsolatos közösségi politikák és kutatások közé, de az Eurostat vezetőjének javaslata alapján csak egy gyermekekkel kapcsolatos indikátor

került be a laekeni mutatószámok közé. A gyermekszegénységgel foglalkozó szakemberek természetesen egyáltalán nem tartják megfelelőnek a gyermekek ezen csekély súlyát a szegénység mérése kapcsán, különösen a 2004-es és 2007-es bővítés után merült fel, hogy az új tagállamok nem veszik kellően komolyan a gyermekek helyzetének vizsgálatát, hiszen az Unió irányelvek is inkább a szegénység általános vizsgálatát tűzik ki célul.

Kitekintve az Európai Unió határain túlra természetesen az Egyesült Államokban is megvannak a hagyományai az ilyen jellegű vizsgálatoknak. Az 1970-es években indított mérések elsősorban a gyermekek egészségi állapotára, az iskolában mutatott előrehaladásukra és az erkölcsi fejlődésükre koncentrált (Hur és Testerman 2010), ezek a kutatási kérdések pedig mindenképpen szükségessé tették a módszertani háttér kidolgozását is. Nem meglepő módon a definíciók terén sem sikerült teljes egyetértésre jutni az eltelt évtizedek során sem, egyetértés talán csak abban van, hogy az életminőség (vagy jólét) mérésére egyaránt használhatók leíró jellegű (objektív) és értékelő jellegű (szubjektív) módszerek, illetve ezek megfelelő kombinálása adhatja meg a leginkább megfelelő mutatót. A megfelelő mérőszámok kidolgozásának az Egyesült Államokban is jelentős szakirodalma van, csak példaként kiemelve néhányat, megemlíthetjük a Foundation for Child Development (FCD) módszerét, amely hét fő területről összeszedett, összesen 28 indikátor felhasználásával alkotta meg az ún. FCD-Land Indexet (Land et al. 2001). Az Annie E. Casey Alapítvány módszere ezzel szemben 10 mérőszám felhasználásán alapul, amelyeket ők nem osztottak be fő területekre. A 10 indikátort egyesítve hozták létre a saját, Kids Count Index elnevezésű mutatójukat (The Annie E. Casey Foundation 2010). A nagyközönség és a döntéshozók számára az összevont, mindössze egy számot mutató index sokkal jobban értelmezhető, mint a számos részletet kiemelő mutatószám, ugyanakkor egy ilyen kombinált index létrehozása jóval nagyobb kihívás elé állítja a szakembereket, jóval nagyobb a hibalehetőség, illetve annak az esélye, hogy a sokféle mérőszám összevonása éppen a lényegét takarja el.

Regionális különbségek Magyarországon

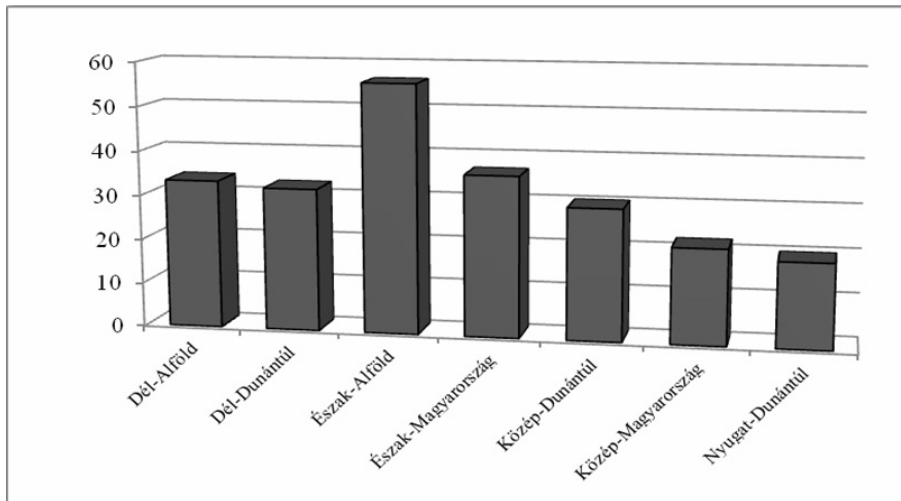
A Magyarországon zajló területi folyamatokkal foglalkozó szakirodalom egyik alapvető megállapítása, hogy 1990 után hazánkban újra megjelentek, illetve megerősödtek a területi egyenlőtlenségek (Oláh-Pakurár 2011).

Ennek különböző formái közül kiemelhetjük a centrális és periférikus térségek kérdését, valamint az ún. nyugat-kelet lejtőt, de talán a leglátványosabb, mindenki által tapasztalható formája a főváros és vidék közötti különbség (Pénzes 2010). A rendszerváltást követő évek gazdasági visszaesése nem egyenlő mértékben érintette Magyarország régióit, az ipari termelés csökkenése, a munkanélküliek számának látványos emelkedése különösen a periférikus térségekben volt érezhető.

A területi egyenlőtlenségeket a kilencvenes években a piaci folyamatok uralták, ami jellemzően a regionális fejlettségi különbségek növekedését eredményezte. A területi egyenlőtlenségek egyértelműen a gazdasági folyamatokhoz kötődnek, a társadalmi folyamatok a már korábban is fennálló egyenlőtlenségeket alapvetően nem módosították. A régiós léptékű vizsgálatok előtérbe kerülésének oka elsősorban az, hogy nyilvánvalóvá vált: a 21. században meghatározó azoknak a gazdasági tevékenységeknek a földrajzi elhelyezkedése, amelyekből a tartós versenyelőnyök keletkezhetnek. A területi egységek akkor sikeresek, ha gazdaságuk nyitott, és az egy lakosra jutó jövedelmük tartósan magas illetve folyamatosan növekszik, a foglalkoztatási ráta magas szintű, azaz ebből a jövedelemből a lakosság széles rétegei részesülnek, vagyis a jólét szintje magas (Rófi 2006). A területi egyenlőtlenségek megléte kapcsán teljes az egyetértés a témával foglalkozó szakemberek körében, ugyanakkor megoszlanak a vélemények abban a kérdésben, hogy hogyan értékelhető ez a folyamat. Kiemelhető itt Enyedi György véleménye, aki szerint az 1990-es évek második felében egyes területeken megkezdődött a kiegyenlítődé, miközben azt is elismeri, hogy vannak olyan területek is, amelyek további leszakadása elkerülhetetlennek látszik (Enyedi 2004). Kovács Tibor inkább azt hangsúlyozza, hogy azokban a térségekben, ahol a szerkezetváltás sikeresen zajlott le, a gyorsabb gazdasági növekedés inkább az egyenlőtlenségek növekedéséhez járult hozzá (Kovács 2002).

Az utóbbi évtizedek másik kulcsszava az „emberi tényező”, ami egyre fontosabb szerepet kap, illetve minden más tényező is, ami ezzel valamilyen kapcsolatban van, felértékelődik. Erre példaként hozhatjuk az életminőség kérdését, mint klasszikus példát, hiszen ez alapvetően meghatározza – természetesen más tényezők, mint például az oktatás mellett – az emberi erőforrások állapotát egy adott régióban. A tudásalapú gazdaság megszületése egyrészt együtt járt a tudás szerepének felértékelődésével a gazdasági növekedés értelmezésében, miközben a globalizációs folyamatok, ide értve első sorban az internetes technológiák gyors fejlődésével a földrajzi távolságok könnyen áthidalhatóvá váltak.

1. ábra. A családsegítő szolgáltatást igénybe vevők aránya a régiókban 2011-ben (a 0-13 éves népesség százalékában)

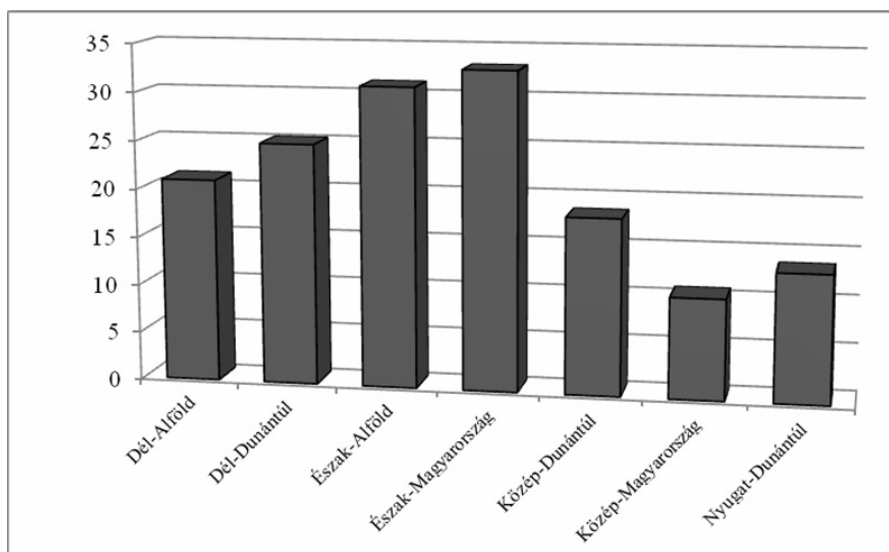
Forrás: Saját szerkesztés a KSH adatai alapján

Magyarországon évszázadok óta meghatározó a főváros-vidék közötti fejlettségi és fejlődési különbség, amelyet részben Budapest történetileg kialakult szerepe indokol. A főváros gazdasági átalakulását az üzleti szolgáltatások és a kereskedelem fejlődése vezérli, amihez alapjaiban átalakult szervezeti és foglalkoztatási szerkezet társul. Kapcsolatai meghatározó arányban a világgazdaság központjaihoz kötődnek és érzékelhetően lazult az a közvetlen irányítási függőség, ami a korábbi évtizedekben a vidék gazdaságát a fővároshoz kötötte. A Közép-magyarországi régióknak jelentős a túlsúlya a korszerűnek tekinthető és magas hozzáadott-értéket képviselő ágazatokban, mint az üzleti szolgáltatások, a kutatás-fejlesztés, az idegenforgalom, valamint az ország gazdasági teljesítőképességét (GDP/fő) tekintve, és ez – mint jelen tanulmány eredményeiből is látható – hatással van nem csak általában az ott élők jólétére, de meglehetősen látványosan a gyermekek helyzetére is. A gazdasági fejlettség, a lakossági jövedelmek és a munkanélküliség jellemzőit vizsgálva az ország határozott nyugat-kelet megosztottsága szembetűnő. Különösen Nyugat- és Közép-Dunántúl sikeres szerkezetváltása és megújulása állítható szembe Észak- és Kelet-Magyarország elhúzódó stabilizálódásával.

A gyermekjóléti rendszer néhány mutatója a magyarországi régiókban

A fentebb már említett fejlettségi különbség a főváros és a vidék, valamint a keleti és nyugati régiók között nagyon jól megfigyelhetők az általunk kiválasztott statisztikai mutatókat vizsgálva is. Rögtön az 1. ábrát megvizsgálva tapasztalhatjuk a fenti állítások érvényességét, hiszen a családsegítő szolgáltatást igénybe vevők aránya a nyugat-dunántúli és a közép-magyarországi régiókban a legalacsonyabb, a legmagasabb pedig abban a két régióban, amelyeket a legtöbb gazdasági és társadalmi mutató alapján a legrosszabb helyzetűnek tekinthetünk, vagyis Észak-Magyarországon és az Észak-Alföldön.

2. ábra. A védelemben vett kiskorú gyermekek aránya régiónként 2011-ben (a 0-13 éves népesség ezrelékében)

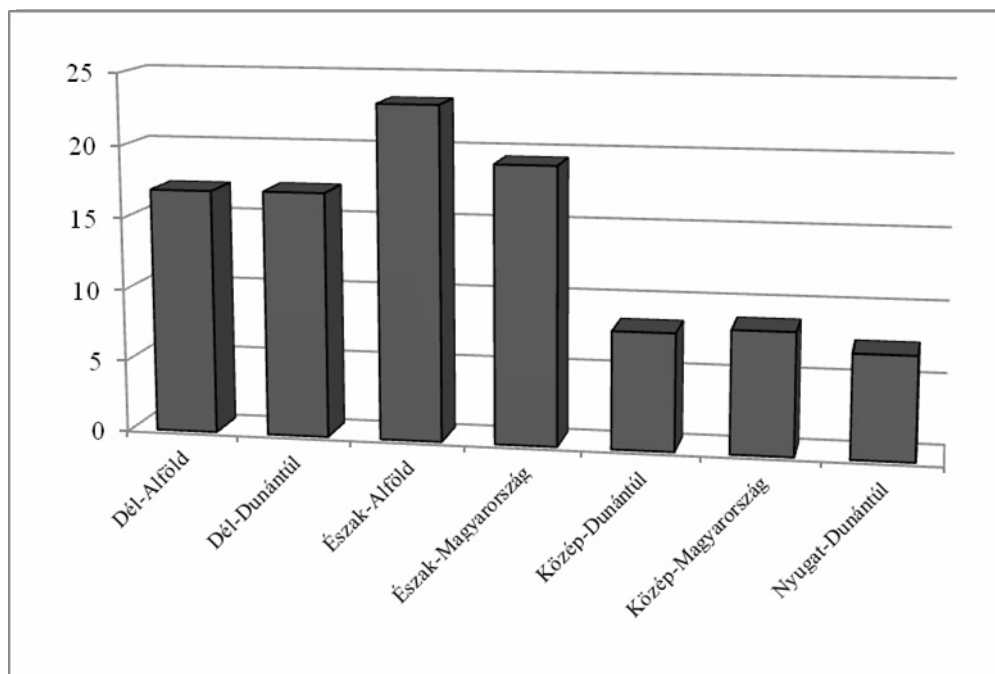

Forrás: Saját szerkesztés a KSH adatai alapján

Figyelembe kell vennünk ugyanakkor azt is, hogy a családsegítő szolgáltatás igénybe vétele nem feltétlenül csak az adott terület fejlettségétől, az ott élő gyermekek szociális helyzetétől is függ, befolyásolhatják egyéb tényezők, mint a szolgáltatások területi kiépítettsége, a rendszer elérhetősége, vagy akár az, hogy a régióban milyen a településstruktúra, milyen a falvak és városok aránya, hol találhatóak a családsegítő intézmények.

Ezért megvizsgáltunk két másik mutatót is, amelyek még jobban mutathatják az adott területen élő gyermekek életminőségét, mivel kevésbé érzékenyek a szubjektív tényezők hatásaira.

3. ábra. A veszélyeztetett kiskorú gyermekek aránya régiónként 2011-ben (a 0-13 éves népesség százalékában)

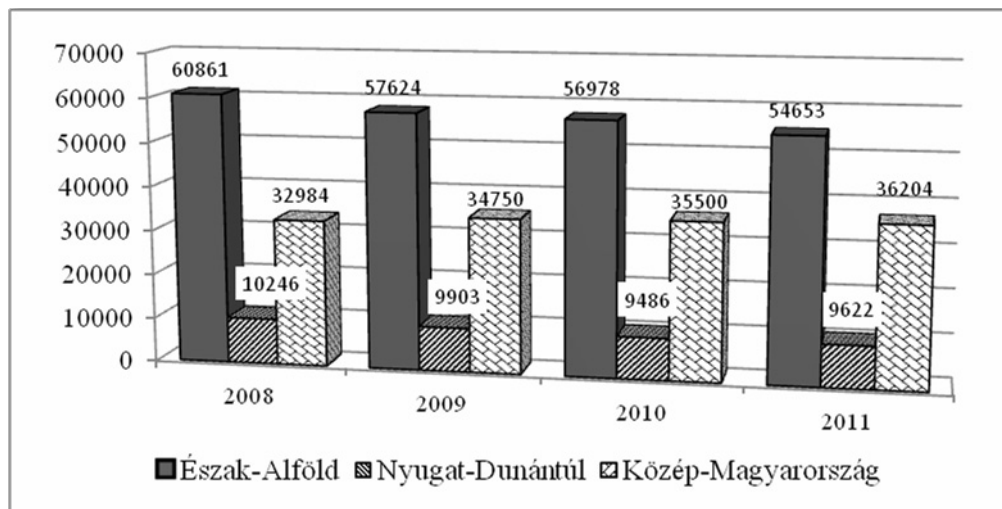

Forrás: Saját szerkesztés a KSH adatai alapján

A 2. és 3. táblázat a védelembe vett kiskorú gyermekek arányát, illetve a veszélyeztetett kiskorú gyermekek arányát mutatja az egyes magyarországi régiókban, az összehasonlíthatóság érdekében a 0-13 éves korcsoport arányában. Mindkét grafikon árnyalja, ugyanakkor teljes mértékben megerősíti az 1. ábra alapján bemutatott helyzetet, különösen a veszélyeztetett gyermekek esetében látható egyértelműen, hogy a három legjobb helyzetben lévő régió a nyugat-dunántúli, a közép-dunántúli és a közép-magyarországi. Nagyon jól látható, hogy a milyen éles határvonal húzódik a gyermekek helyzetét illetően is az országon belül. Az ország keleti és délnyugati részében mindenhol 15% felett van a veszélyeztetett gyermekek aránya, miközben a „szerencsésebb” régiókban ez az érték mindenhol jóval 10% alatt marad. Miközben a tanulmány első felében azt igyekeztünk bemutatni, hogy a szakemberek ma nagyrészt azon a véleményen

vannak, hogy a GDP önmagában nem mutatja jól a gyerekjólétet egy adott területen, a saját adatainkat vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a legmagasabb GDP-vel rendelkező régiók minden mutató tekintetében jobban állnak. Ez természetesen nem jelenti, hogy a gyermekjólét pusztán a bruttó hazai termék függvénye, ám az összefüggés mindenképpen megfigyelhető.

4. ábra. A veszélyeztetett kiskorú gyermekek száma 2008 és 2011 között)

Forrás: Saját szerkesztés a KSH adatai alapján

A területi egyenlőtlenségek vizsgálatának másik fontos területe annak ellenőrzése, hogy az egyenlőtlenségek vajon nőnek, vagy csökkennek. Ezért foglaltuk össze a 4. ábrán a veszélyeztetett korú gyermekek számát három régióban 2008 és 2011 között. A legjobb helyzetben lévő Nyugat-Dunántúl és Közép-Magyarország mellett a minden szempontból legrosszabb mutatókat produkáló Észak-Alföldet vontuk be a vizsgálatba. Messzemenő következtetéseket természetesen nem lehet levonni négy év adataiból, de az látható, hogy a regionális különbségek az elmúlt években láthatóan csökkentek, még ha nem is látványosan. Az mindenképpen pozitív fejlemény, hogy az Észak-Alföldön több ezerrel csökkent a veszélyeztetett gyermekek, az már kevésbé, hogy a területi kiegyenlítődés részben azért valósul meg, mert a jó helyzetben lévő régiókban vagy emelkedik (Közép-Magyarország) vagy gyakorlatilag stagnál (Nyugat-Dunántúl) ez a szám.

Irodalom

- ATKINSON, A.B., B. Cantillon, E. Marlier and B. Nolan (2005): Taking Forward the EU Social Inclusion Process, Final Report. (Government of Luxembourg, Luxembourg)
- BEN-ARIEH, A. (2010): From Child Welfare to Children Well-Being: The Child Indicators Perspective. In: From Child Welfare to Child Well-Being - An International Perspective on Knowledge in the Service of Policy Making (Children's Well-Being: Indicators and Research, Vol 1) pp. 26-39.
- BRADSHAW, J., HOELSCHER, P., RICHARDSON, D. (2007): An Index of Child Well-being in the European Union. In: Social Indicators Research. Volume 80. pp. 133-177.
- EISLER, R. (2007): Real Wealth of Nations. San Francisco, CA: Berrett-Koehler Publishers.
- ENYEDI Gy. (2004): Regionális folyamatok a poszt szocialista Magyarországon. Magyar Tudomány, (49. (111.) évf.) 9. pp. 935-941.
- COBB, C. – HALSTEAD, T. – ROWE, Jonathan (1997): If the GDP is Up, Why is America Down? Atlantic Monthly, October 1995
- HUR, Y., TESTERMAN R. (2010): An Index of Child Well-Being at a Local Level in the U.S.: The Case of North Carolina Counties
- JACOBS, G. – ŠLAUS, I. (2010): Indicators of Economics Progress: The Power of Measurement and Human Welfare. CADMUS, Volume 1, pp. 53-113.
- KOVÁCS T. (2002): A területi fejlettségi különbségek alakulása Magyarországon. Területi statisztika, 6. pp. 506-517.
- Laekeni indikátorok (A társadalmi kirekesztődés nemzetközi összehasonlítására szolgáló jelzőszámok) (2008): Statisztikai tükör 2008. 104. sz. KSH
- LAND, K. C., LAMB, V. L., & MUSTILLO, S. K. (2001): Child and youth well-being in the united states, 1975-1998: Some findings from a new index. Social Indicators Research, 56(3), 241–320.
- OLÁH J., PAKURÁR M. (2011): A foglalkoztatás tendenciája az EU-27 különböző fejlettségű régióiban. In: Munkaügyi Szemle Stúdium Munkaügyi Szemle I, pp. 1-7.
- PÉNZES J. (2010): Területi jövedelmi folyamatok az Észak-alföldi régióban a rendszerváltás után. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- STIGLITZ, J. E. – SEN, A. – FITOUSSI, J. P. (2009): “Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.” Paris: Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.
- The Annie E. Casey Foundation. (2010): 2009 kids count data book: State profiles of child well-being. Baltimore: The Annie E. Casey Foundation.